

VLIEGEND HERT - HANDLEIDING MONITORING

Douwe Schut & René Krekels

provincie
limburg

In opdracht van: Natuurmonumenten

april 2016

NATUURBALANS – LIMES DIVERGENS BV

Radboud Universiteit, Toernooiveld 1
Postbus 6508, 6503 GA Nijmegen

T (024) 352 88 01

adviesbureau voor natuur & landschap

info@natuurbalans.nl
www.natuurbalans.nl

Colofon

© 2016 Natuurbalans - Limes Divergens BV / Natuurmonumenten

Tekst en samenstelling: Douwe Schut & René Krekels

In opdracht van: Natuurmonumenten

Wijze van citeren: Schut, D. en R. Krekels, 2016. Vliegend hert - Handleiding Monitoring. Natuurbalans - Limes Divergens BV, Nijmegen.

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van scanning, internet, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Natuurbalans-Limes Divergens BV noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Natuurbalans-Limes Divergens BV is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Natuurbalans-Limes Divergens BV. De opdrachtgever vrijwaart Natuurbalans-Limes Divergens BV voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Natuurbalans-Limes Divergens BV is lid van het Netwerk Groene Bureaus, brancheorganisatie voor kwaliteitsbevordering en belangenbehartiging.

INHOUD

1	INLEIDING	5
2	VLEIEND HERT	7
2.1	Herkenning	7
2.2	Levenswijze.....	9
2.3	Leefgebied	11
3	INVENTARISATIE VLEIEND HERT	14
3.1	Werkwijze	14
3.1.1	Periode en weer.....	14
3.1.2	Zoeken.....	14
3.1.3	Doorgeven waarnemingen	16
3.1.4	Veiligheid.....	16
3.1.5	Tot slot: DANK!	17

1 INLEIDING

Dank voor je interesse in het VLIEGEND HERT. Jouw inzet bij het inventariseren is meer dan welkom. Met deze handleiding ben je helemaal op de hoogte hoe je mee kunt helpen.

Waarom monitoring?

Het vliegend hert is de grootste kever van Europa. Helaas gaat het niet zo goed met deze soort, in de laatste vijftig jaar zijn een groot aantal vindplaatsen verdwenen.

De laatste jaren is er veel aandacht voor deze soort en zijn veel beheermaatregelen uitgevoerd om de soort op de resterende plaatsen te behouden of zelfs te doen uitbreiden.

Door monitoring is het mogelijk het VLIEGEND HERT goed in de gaten te houden en te kijken of de maatregelen succes hebben gehad.

Ondanks het indrukwekkende uiterlijk is het inventariseren van het VLIEGEND HERT nog niet zo eenvoudig. De trefkans is relatief laag, gelukkig neemt deze wel toe als je geschikte plekken kent en in de goede periode gaat zoeken.

Hoe meer mensen gaan zoeken, hoe beter de verspreiding in kaart te brengen is. Als vrijwilliger kun je hierbij een belangrijke bijdrage leveren.

Boekje op zakformaat

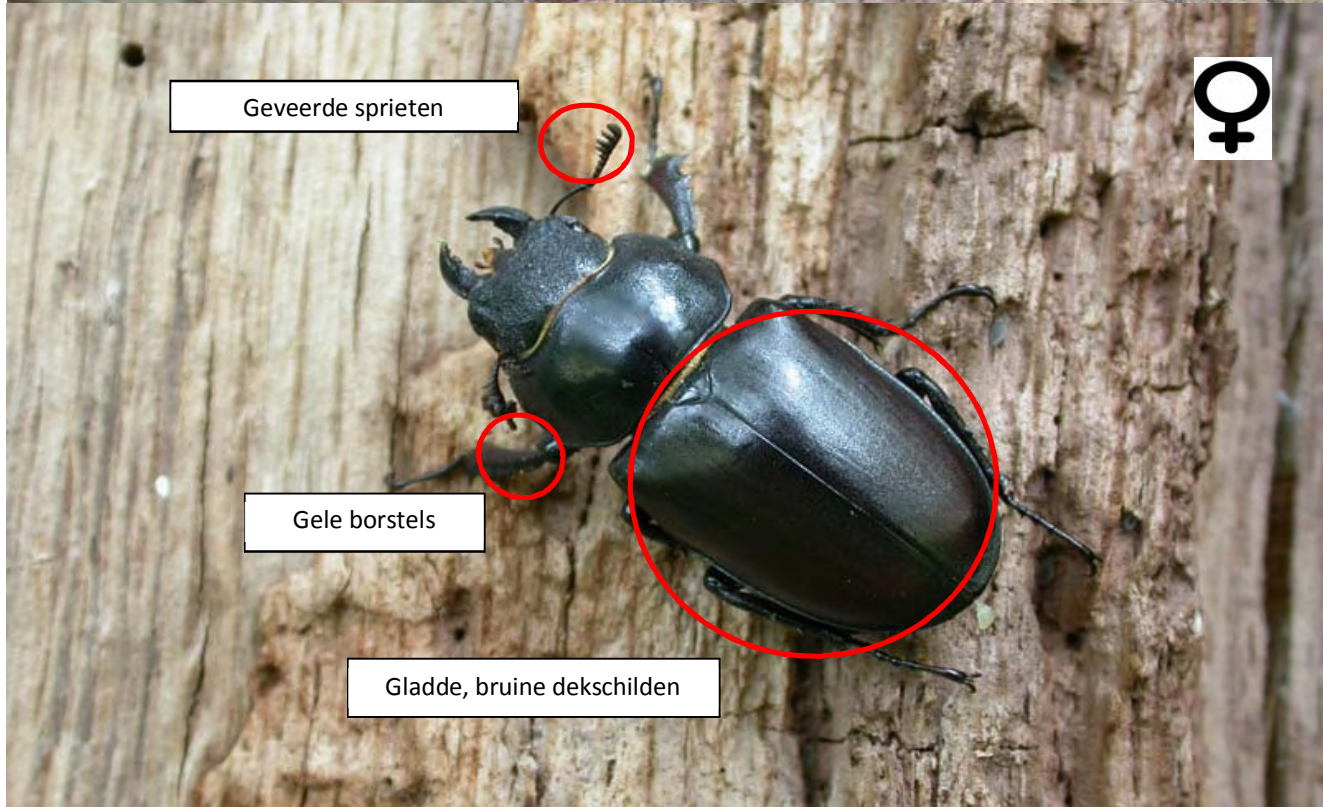
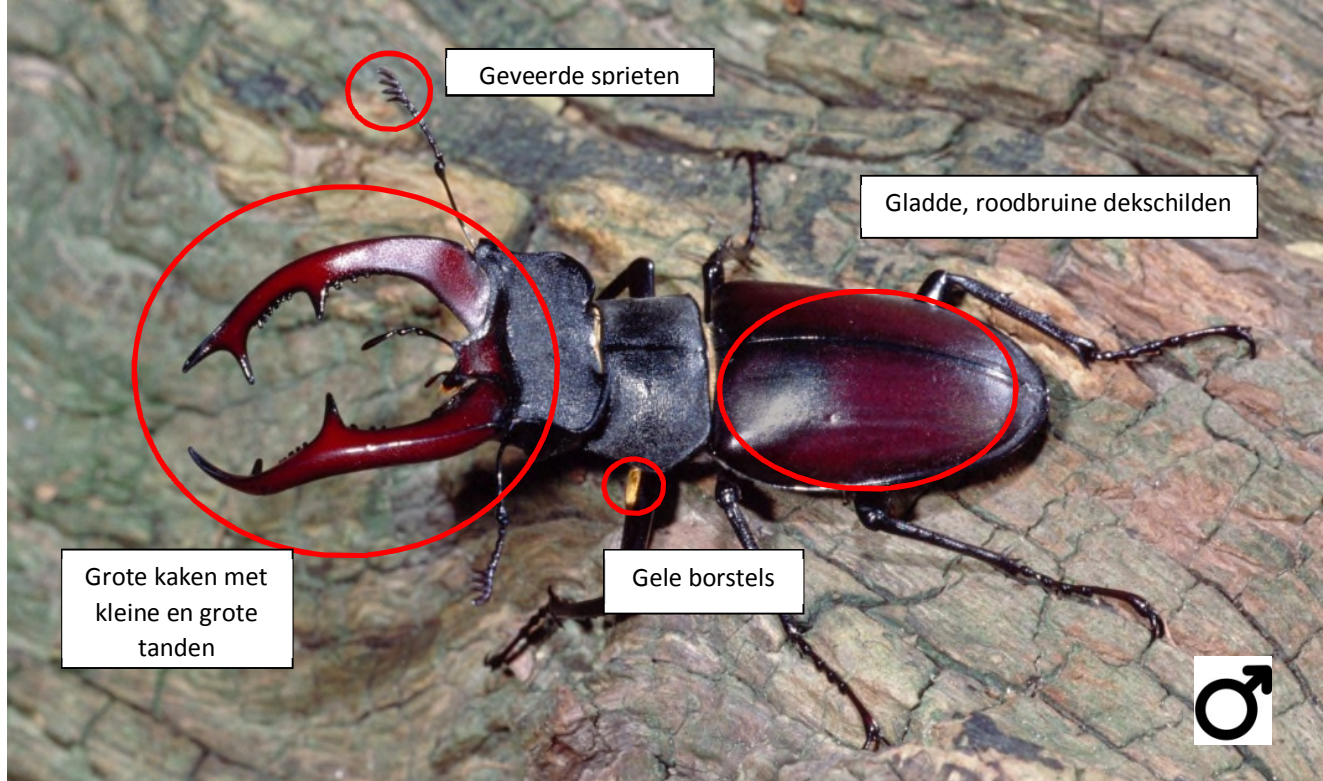
Met dit boekje op zakformaat hopen we zoveel mogelijk vrijwilligers te motiveren om op zoek te gaan naar het VLIEGEND HERT.

In één handzaam document is alle benodigde informatie samengevoegd;

- waar de kansrijke plekken zijn.
- hoe te zoeken.
- een gestandaardiseerd waarnemingenformulier.
- een contactinformatie voor eventuele vragen.

Het boekje is bedoeld voor alle mensen die mee willen helpen. Het geeft ondersteuning in de voorbereiding, in het veld en bij de verwerking van de gegevens.

2 VLEGEND HERT

Het VLEGEND HERT is een indrukwekkende verschijning; dé grootste Europese kever die tot maximaal negen centimeter groot wordt.

2.1 HERKENNING

Mannen

Meestal zijn de mannen tot 6,5 centimeter (inclusief kaken). De herkenning is echter niet altijd even eenvoudig omdat er meer grote keversoorten in Nederland voorkomen.

De mannen zijn goed te herkennen aan:

- de grote, naar voren stekende kaken. Op de kaken zijn grote- en een hele rij kleinere tanden aanwezig. Naar mate de dieren ouder worden slijten deze tanden af. De grootte van de kaken is variabel, zelfs binnen populaties; soms zijn de kaken meer dan de helft van de lichaamslengte, soms niet meer dan één vijfde.
- De mannen hebben bruine, tot zwartbruine dekschilden. Soms zijn deze beschadigd als gevolg van de gevechten.
- gele borstels bij het aanhechtingspunt van de voorpoten. Moeilijker te zien, maar wel kenmerkend voor VLEGEND HERT.
- Zowel de mannen als de vrouwen hebben geveerde sprietten: aan het uiteinde zijn meerdere naar voren gerichte “vingers” aanwezig.

Vrouwen

De vrouwen zijn lastiger te herkennen dan de mannen. Karakteristiek zijn de (vaak) glanzend bruine, in plaats van zwarte, dekschilden. Ook het vrouwtje heeft de kenmerkende gele borstels op de voorste poten.

2.2 LEVENSWIJZE

Het VLEGEND HERT is in sterke mate afhankelijk van ondergronds, dood (eiken)hout dat is aangetast door witrotschimmels. De larven leven van dit dode hout, maar kunnen de lignine van vers dood hout niet zelf afbreken. Daar hebben ze de schimmels voor nodig. De larven leven in de humeuze aarde en het vermolmd hout. De jonge larven zitten dicht tegen het hout aan, op de grens van het aangetaste hout en de aarde. De larven leven ook in andere boomsoorten zoals kers of es.

Gemiddeld bevinden de larven zich op een diepte van 15 – 40 centimeter, maar ze kunnen ook een stuk dieper zitten. De ontwikkeling van de larven duurt drie tot zes jaar.

De volgroeide larven maken in het najaar een cocon, ook wel poppenwieg genoemd, waarin de larve verpopt. Dit popstadium duurt slechts enkele weken en overwintering gebeurt als volwassen kever in de poppenwieg. Pas het volgende jaar in mei of juni komen de volwassen kevers uit.

De volwassen kevers zijn slechts enkele weken actief in de periode van eind mei tot en met augustus. Overdag zitten ze meestal weggekropen in de boomkruin of tussen de begroeiing van bijvoorbeeld klimop op de stam. De dieren worden vaak aan het eind van de middag pas actief en zijn dan te vinden op stammen en dikke takken van eikenbomen, vooral rond wondjes waar sap uit vloeit. Zowel de mannetjes als de vrouwtjes drinken van dit sap. De mannetjes gaan actief op zoek naar vrouwtjes en zijn op zwoele zomeravonden vliegend waar te nemen. De vrouwtjes vliegen weinig en zijn erg honkvast.

Tijdens de paring staat het mannetje boven het vrouwtje en houdt zijn kaken meestal voor de kop van het vrouwtje en houdt haar zo als het ware gevangen. Bij een ontmoeting tussen twee mannetjes in het bijzijn van een vrouwtje wordt er gevochten om dit vrouwtje. Tijdens zo'n gevecht wordt geprobeerd de tegenstander op te tillen en van de tak of boomstaf af te krijgen. De verliezer ruimt daarna het veld, veelal zonder ernstige verwondingen.

2.3 LEEFGEBIED

Door de afhankelijkheid van dood hout zijn de dieren gebonden aan bossen en houtwallen. Voorheen werd aangenomen dat het VLEGEND HERT vooral afhankelijk was van (oude) eikenbossen. Tegenwoordig wordt echter gedacht dat de broedplaatsen zich niet in dichte (eiken)bossen bevinden, waar het (te) koel is, maar eerder in halfopen landschappen zoals gevarieerde bosranden en houtwallen. Op de huidige vindplaatsen wordt de soort waargenomen in houtwallen, eikenlanen, bosranden, holle wegen en tuinen. Het lijkt er op dat het VLEGEND HERT vooral boomstronken prefereert als ontwikkelingsplek.

Opvallend is dat op een aantal van de huidige vindplaatsen vroeger hoogstamboomgaarden aanwezig waren, dit geldt met name voor de vindplaatsen die nu in de stedelijke omgeving liggen zoals Oirsbeek en Ubach over Worms. Het is goed mogelijk dat het VLEGEND HERT zich in de stedelijke omgeving heeft weten te handhaven in het aanwezige dode hout van resterende bomen en noodgedwongen in de eikenhouten bielzen in tuinen.

Kansrijke plekken

Uit de levenswijze en de beschrijving van het leefgebied is op te maken op welke plekken het beste gezocht kan worden naar vliegende herten. Het meest kansrijk zijn:

- Bosranden
- Zonbeschenen
- Veel dood hout
- Oude, bloedende eiken

Broedstoven zijn speciaal voor het VLEGEND HERT ingericht, daarom zijn dit altijd kansrijke plekken. Zeker als ze vlakbij een bekende vindplaats liggen.

Habitatgeschiktheid

Op basis van deze kenmerken is een habitatgeschiktheidskartering uitgevoerd voor de te inventariseren gebieden. Op deze kaart zijn de meest kansrijke plekken, en daarom de locaties met prioriteit voor inventarisatie aangegeven.

GELIJKENDE SOORTEN

Het mannetje van het vliegend hert is goed te herkennen, dankzij de grote kaken. Meestal levert het vrouwtje de meeste moeilijkheden op. Daarom hieronder een lijst van sterk gelijkende soorten en de onderscheidende kenmerken.

Andere vliegend hert soorten

Het klein vliegend hert (foto hiernaast) lijkt sterk op het vrouwtje van het gewoon vliegend hert. De dekschilden zijn echter zwart en ruw. Ook is deze soort, zoals de naam al aangeeft, veel kleiner dan het vliegend hert: tot maximaal drie centimeter.

Naast het klein vliegend hert komen in Nederland ook de veel zeldzamere soorten rolrond vliegend hert (*Sinodendron cylindricum*) en blauw vliegend hert (*Platycerus caraboides*) voor. Deze beide soorten zijn kleiner dan het gewoon vliegend hert. Het blauw vliegend hert komt voor op de Veluwe, Utrechtse Heuvelrug en de Meinweg, het rolrond vliegend hert is alleen bekend uit Limburg en Groningen.

Mestkever

De meest voorkomende is de driehoornmestkever. Deze soort heeft geen duidelijke kaken, maar wel drie horens op het halsschild. Een duidelijk kleinere kever dan het vliegend hert.

Neushoornkever

De neushoornkever is ongeveer even groot als het vliegend hert. De grote kaken ontbreken echter; wel één grote hoorn. Larven zitten bij voorkeur in composthoppen en rottend strooisel.

Lederboktor

De lederboktor is ongeveer even groot als een klein uitgevallen vliegend hert. Kenmerkend zijn de dikke, strapsgewijs opgebouwde sprieten. De dekschilden zijn glimmend zwart. De lederboktor kan goed vliegen, dus niet elke grote vliegende kever is een vliegend hert. Vaak aanwezig na de vliegtijd van het vliegend hert.

Meikever

Zoals de naam al aangeeft is de meikever al in mei te vinden. De soort heeft lichtbruine dekschilden en sprieten met "handjes" aan het uiteinde.

3 INVENTARISATIE VLEGEND HERT

In dit boekje is een protocol opgenomen voor het inventariseren van het VLEGEND HERT. Hierin is beschreven wat de goede periode en het juiste weer is.

Op een habitatgeschiktheidskaart is aangeven welke locaties in aanmerking komen voor inventarisatie. Geprobeerd wordt om deze gebieden onder zoveel mogelijk mensen te verdelen, zodat iedereen een eigen gebied heeft. Het zou mooi zijn als het lukt elk gebied minimaal twee keer te bezoeken, vaker mag natuurlijk altijd.

Kies dan een goede avond en ga op zoek in je eigen gebied. Vergeet niet om de volgende dag de waarnemingen door te geven.

3.1 WERKWIJZE

3.1.1 Periode en weer

De eerste stap is het kiezen van een goede avond. Zowel de juiste periode in het jaar en het tijdstip van de dag als het weer zijn van belang. De vliegperiode van het VLEGEND HERT is vanaf half juni tot half juli. Daarna sterven de adulte kevers snel. De kevers zijn in de schemer actief.

Gebleken is dat het VLEGEND HERT alleen actief is op warme dagen. Overdag dient het goed op te warmen met in de avond een minimale temperatuur van 15°C. Harde wind (boven de 2 beaufort) maakt de trefkans een stuk kleiner. Bij regen kun je beter thuis blijven.

3.1.2 Zoeken

Het zoeken van het VLEGEND HERT kan op drie manieren: bomen afzoeken, luisteren naar lopende dieren in het struweel en vliegende kevers waarnemen.

Op de bomen en broedstoven

Zoek op bomen naar drinkende dieren met een verrekijker en zaklamp. Bekijk oude eiken of andere boomsoorten. Ook loont het om te zoeken op broedstoven. Mannetjes en drinkende vrouwtjes zijn op deze manier te vinden.

Minder leuk maar wel een grote kans op succes: zoek op wegen, fietspaden en parkeerplaatsen naar doodgereden dieren. In holle wegen hebben de kevers weinig kans om een goed heenkomen te zoeken. Dit zijn vaak plaatsen waar veel dode dieren liggen.

Ook kan het zinvol zijn om lokale bewoners te vragen. Veel mensen laten rond 22:00 uur de hond nog een keer uit en hebben daardoor een grote kans op het zien van kevers.

Kijk niet alleen op de bekende plekken. Juist het vinden van **VLIEGEND HERT** op nieuwe plaatsen is van groot belang voor de bescherming. Misschien lukt het zelfs om de broedbomen (de bomen waar de eieren in worden afgezet, larven verblijven en volwassen kevers uitsluipen) te vinden.

Geritsel in het struweel

De tweede methode is door goed te luisteren: vliegende herten lopen vaak door het strooisel waarbij geritsel goed hoorbaar is. Op deze manier zijn de kevers goed te vinden. Zoek het dier wel op, muizen of vogels kunnen ook geritsel veroorzaken. Alleen als je de kever gevonden hebt weet je het helemaal zeker.

Vliegende kevers

De derde methode is het meest spectaculair, namelijk door te gaan zoeken naar vliegende kevers. Per avond is er een korte periode waarop het **VLIEGEND HERT** actief is, tussen 22:00 en 22:30 uur. Daarna worden vleermuizen en uilen actief, waardoor het **VLIEGEND HERT** veilig op de grond of in de bomen blijft zitten.

Kijk parallel aan de bosrand, zodat de kevers goed afsteken tegen de lichte (schemer) lucht.

Ga er niet te snel van uit dat elk grote vliegende kever een **VLIEGEND HERT** is. Ook de lederboktor en meikevers kunnen goed vliegen. Vliegende herten vliegen meestal niet heel ver, zodat het goed mogelijk is de kevers te volgen en te wachten tot ze op grond gaan zitten.

3.1.3 Doorgeven waarnemingen

Is het gelukt om een VLEGEND HERT te zien? Vul dan het waarnemingenformulier in. Op het formulier zijn alle belangrijke gegevens opgenomen.

Beschrijving waarneming

Het doorgeven van de locatie kan op verschillende manieren. Het meest duidelijke is het zetten van een kruisje op de meegestuurde kaart. Ook een adres, een nauwkeurige beschrijving of coördinaten (RD-stelsel, zoals in topografische atlassen) is mogelijk.

De datum, geslacht, aantal en waarnemer maken de waarneming compleet. Contactgegevens zijn gewenst voor eventuele aanvullende vragen. Probeer altijd een foto te maken, ook een onscherpe foto is vaak al genoeg om helemaal zeker te zijn dat het een VLEGEND HERT betreft. Stuur de waarneming ook door als je twijfelt, een foto meesturen is dan zeker gewenst.

Het formulier is digitaal te downloaden op www.natuurbalans.nl/vliegend_hert

Opsturen formulier

De laatste, maar belangrijke stap, is het opsturen van het formulier. Dat kan op vier manieren:

- 1) Maak met je telefoon een foto van het formulier of vul het digitale formulier in. Stuur deze per e-mail naar vliegendhert@natuurbalans.nl
- 2) Een e-mail sturen kan ook, neem in het bericht tenminste de volgende gegevens op:
 - a. Naam locatie, beschrijving van de ligging en liefst GPS-coördinaten
 - b. Waarnemer
 - c. Type waarneming (drinkend, parend, vliegend, zittend, doodgereden etc.)
 - d. Geslacht
 - e. Aantal
 - f. Foto van het dier (met telefoon / camera)
- 3) Fotografeer met je smartphone het formulier en Whatsapp naar [06 - 203 793 11](tel:06-20379311)
- 4) Vul het formulier in op www.natuurbalans.nl/vliegendhert

3.1.4 Veiligheid

Het zoeken naar VLEGEND HERT is avondwerk. Denk daarom ook goed aan je eigen veiligheid. Hieronder een paar tips.

- 1) Ga bij voorkeur met twee of meer mensen.
- 2) Vraag toestemming bij niet vrij toegankelijke terreinen en licht buurtbewoners van te voren in. Dit voorkomt vervelende reacties.
- 3) Trek langs wegen en fietspaden een reflecterend hesje aan en bevestig een fietslampje aan kleding of tas.
- 4) Neem altijd een zaklamp mee. Handig om te zoeken, maar ook om te laten zien dat je er bent.
- 5) Laat aan de thuisblijvers weten waar je heen gaat en hoe laat je verwacht terug te zijn.
- 6) Neem een mobiele telefoon mee voor het geval er iets gebeurt.

3.1.5 Tot slot: DANK!

Voor de bescherming van het VLIEGEND HERT is inventarisatie van groot belang. Dank voor je inzet en veel succes.

Schroom niet om contact op te nemen als je vragen hebt of een bijzondere waarneming hebt gedaan.

Bureau Natuurbalans – Limes Divergens BV te Nijmegen

t.a.v. Douwe Schut
telefoon [06 - 203 793 11](tel:06-20379311) / [024 – 352 88 01](tel:024-3528801)
e-mail: vliegendhert@natuurbalans.nl

Periode inventarisatie	Half juni tot half juli
Tijdstip	Een uur voor zonsondergang • Zoeken op bomen • Zoeken van verkeersslachtoffers • Vragen bewoners • Vliegperiode 22:00 tot 22:45 uur
Weer	• Avondtemperatuur 15 °C of meer • Maximaal windkracht 2 • Geen regen
Zoeken	• Op bomen en broedstoven • Luisteren op de grond • Kijken naar vliegende kevers
Waarneming doorgeven	Stuur een e-mail met het formulier naar: vliegendhert@natuurbalans.nl of een Whatsapp bericht naar: 06 -203 793 11 Gewoon een e-mail sturen kan ook. Neem daarin op: • Locatie (bijv. adres, beschrijving of coördinaten) • Naam waarnemer en contactgegevens • Datum en tijdstip • Geslacht (man of vrouw) • Aantal dieren • Foto! Ook per post komt het formulier op de juiste plek: Bureau Natuurbalans – Limes Divergens BV <i>t.a.v. Project VLIEGEND HERT</i> Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen
Veiligheid	Denk aan je eigen veiligheid; zaklamp en telefoon mee en licht buurtbewoners in.

VLIEGEND HERT – HANDLEIDING MONITORING

